

PROJECTE «AIXALDA». ESTUDI INTEGRAL DEL DIALECTE PALLARÈS

PRESENTACIÓ

«Aixalda. Estudi integral del dialecte pallarès» és un projecte impulsat pel Consell Comarcal del Pallars Sobirà en estreta col·laboració amb el Servei Comarcal de Català. La direcció tècnica del projecte «Aixalda» va a càrrec del Grup d'Estudis de Llengua i Literatura de Ponent i del Pirineu, coordinat pel Dr. Ramon Sistac. És per això que no podem parlar del projecte en si sense abans presentar aquest Grup d'Estudis, la seua creació, els seus precedents i els seus objectius.

I. HISTÒRIA I ADMINISTRACIÓ

Els antecedents del Grup d'Estudis de Llengua i Literatura de Ponent i del Pirineu els trobem pels volts dels anys noranta al si de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Allí és on, inicialment, es creà un grup de treball format per filòlegs, amics i companys de professió, interessats en la llengua i literatura catalanes a les terres de Ponent i del Pirineu. A finals dels noranta, i a causa d'alguns canvis en l'organització de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, decideixen crear un grup d'estudis vinculat a la Universitat de Lleida.

L'Oficina d'Estudis de Llengua i Literatura de Ponent naix a partir de la tasca d'aquest grup de treball, bàsicament universitari, aplegat al voltant del «Projecte de recerca i inventari del patrimoni etnicolingüístic de les terres de Ponent», subvencionat per l'Institut d'Estudis Ilerdencs. En vincular-se definitivament aquest grup al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Lleida, mercès a la subvenció concedida als seus projectes per la mateixa UdL (Grups de Recerca Precompetitius) i al CIRIT (Pla de Recerca de Catalunya), hom va veure la necessitat de constituir aquest grup com una entitat permanent de foment de la recerca en aquest camp tan específic dels estudis locals ponentins. A partir d'aquí aquest grup de treball

veié la necessitat de crear un grup d'estudis extern a la Universitat amb l'objectiu de donar a conèixer a tota la societat, a més a més del món universitari, les tasques de recerca dutes a terme. I fou a començaments del segle XXI quan es creà el Grup d'Estudis de Llengua i Literatura de Ponent i del Pirineu, associació cultural de caràcter privat i sense ànim de lucre. L'associació nasqué per iniciativa d'aquest grup d'investigadors i investigadors reunits en l'entorn universitari de la ciutat de Lleida i de la filologia catalana.

Els fins de l'associació són la recerca i la realització d'activitats i de tasques de difusió entorn de la llengua i la literatura catalanes a les terres de Ponent i del Pirineu. D'acord amb això, des del començament l'activitat del grup ha estat orientada principalment, i en el marc de la recerca, al projecte d'inventariar el patrimoni etnicolingüístic i literari de les terres de Ponent i de l'Alt Pirineu, de la Franja i d'Andorra, així com a l'estudi de llurs relacions amb els veïns dominis lingüístics aragonès i occità aquitanopirinenc; però també a la difusió social generada d'aquesta recerca, a més de la creació d'activitats literàries, la realització de trobades anuals sobre literatura i territori i la promoció de l'activitat literària, com per exemple les publicacions de recerca i divulgació que es generen d'aquestes trobades.

II. FILOSOFIA

Entrant una mica més en matèria, convé descriure la filosofia i les característiques generals d'«Aixalda». Com podeu veure, el projecte ha estat batejat com a *aixalda*, que en parlarès significa 'espurna', en el sentit de 'partícula que salta del foc'.

El gran repte del projecte «Aixalda» és el recull i l'estudi sociolingüístic, dialectològic i toponímic, que han de fer possible un procés de sistematització del dialecte i la difusió social dels resultats científics. Aquesta tasca és la que ens permet disposar de material a partir del qual es fa l'estudi dialectològic contrastiu del parlar, estudi que ens facilita la descripció de les seues característiques gramaticals i lèxiques, així com les actituds sociolingüístiques dels parlants segons la seua estratificació general, cultural, etc. La principal característica del projecte és que es fa per a la gent del Pallars, però també per a la gent que arriba a la comarca. Queda clar que la llengua és l'eina d'integració al país, però el dialecte és l'eina d'integració local. No són solament materials per estudiar-los a la universitat, sinó que, un cop recollits, fem que ells mateixos reverteixin en el territori que estudiem. El treball serveix per fer la fotografia de com es parla a la comarca a principis del segle XXI i per obtindre un estudi del dialecte parlarès. A més d'acostar els resultats a la gent, s'ha creat material escolar (en són exemples els llibres *Canta-*

llops i *Un dia amb l'Àssua*, de la col·lecció infantil «Cambuleta»), s'han editat llibres sobre el dialecte amb vocabulari, com *Aina. Vocabulari temàtic del dialecte pallarès*. Els materials recollits també serveixen per guies per als polítics pallaresos, perquè no es limitin al català estàndard, i per recollir la toponímia de fa anys.

A llarg termini, comptem que els materials es podran rendibilitzar de moltes maneres; les més importants són, per exemple, l'edició de reculls d'història oral i literatura popular, d'una guia didàctica per a l'escola, d'una guia d'integració i de normalització per a l'ús estàndard del català, l'edició de materials mediambientals, amb especial incidència en la flora i la fauna, d'un DVD sobre la memòria lingüística i històrica, d'una guia toponímica amb la inclusió de rutes a peu i amb bicicleta i la realització de cursos adreçats al personal docent.

Les bases teòriques del projecte condueixen a l'aplicació de la metodologia de la dialectologia, la geolingüística i la sociolingüística de la variació. S'entén que el treball empíric es basa en el mètode de l'enquesta o, més concretament, de l'entrevista semidirigida, aplicada a un sector estadísticament representatiu de població autòctona. Aquest tipus de treball es complementa amb la investigació bibliogràfica i arxivística. La tabulació i la interpretació de dades es realitzen amb la infraestructura tecnicocientífica de la Universitat.

Es compta, doncs, amb quatre línies de treball: una línia d'enquesta dialectològica, una d'enquesta toponímica, una d'enquesta sociolingüística (història oral i literatura popular) i una línia de treball arxivístic.

Els treballs dels diversos equips impliquen les següents fases: en primer lloc, formulació de les hipòtesis, constitució dels equips, establiment de la metodologia de treball, confecció dels qüestionaris i preparació de la logística; en segon lloc, el treball de camp; en tercer lloc, la tabulació dels resultats; en quart lloc, l'estudi teòric i l'elaboració de conclusions, i per últim, la transferència i la divulgació dels resultats.

Els equips de treball necessiten el suport d'un tècnic qualificat en qüestions cartogràfiques, audiovisuals i informàtiques, a fi de garantir la correcta recollida de materials i el seu posterior tractament. Igualment, es realitza el seguiment transversal del treball dels equips durant tot el procés.

També és important la integració de les recerques que ja estan en curs. Com a resultat de consultes anteriors i de contactes previs, cal detectar les iniciatives, individuals o col·lectives, que ja s'estan duent a terme sobre el pallarès, sempre que siguin homologables des del punt de vista qualitatiu i que els seus responsables tinguin predisposició a formar-ne part. Igualment, el nostre grup de recerca ja té obertes diferents línies de treball sobre el pallarès, i també cal incloure-les-hi.

III. METODOLOGIA

«Aixalda» s'està portant a terme en dos línies de treball: una, en fases consecutives i, l'altra, en fases simultànies. A grans trets, les fases consecutives consisteixen en: primer, la preparació de l'equip investigador; segon, l'elaboració de la pauta per a l'entrevista semidirigida; tercer, la realització de l'entrevista amb enregistrament de veu; quart, la gestió i el tractament dels materials, i cinquè, l'estudi lingüístic de les dades obtingudes per tal que reverteixin sobre el territori estudiat. Paral·lelament, algunes d'aquestes fases s'estan realitzant també de manera simultània, concretament les que fan referència a l'entrevista amb l'enregistrament, la gestió i el tractament dels materials i l'estudi lingüístic; perquè, mentre encara s'estan fent enquestes en una zona, es poden començar a treballar els materials que ja ens han arribat a l'Oficina, recollits en una altra àrea.

El mètode de recerca dins d'«Aixalda» ha estat dinàmic en els últims 17 anys (1992-2009, comptant amb els precedents). La idea és anar adaptant-nos a l'experiència que obtenim del treball de camp per tal d'assolir millors resultats. Conseqüentment, un dels canvis que han estat aplicats en la metodologia és que s'ha passat de preparar exclusivament becaris per fer les enquestes a incloure també persones del territori perquè entrevistin els informants. Com a avantatges, ens hem trobat amb una disminució de les interferències del parlar de l'investigador en la parla local de l'enquestat, ja que són tots dos de la mateixa comarca o fins i tot del mateix poble, així com un augment de les possibilitats d'enquestar un major nombre d'informants, perquè es coneixen entre ells i hi accedeixen amb més facilitat, i també s'obtenen millors resultats en l'onomàstica recollida, especialment en el camp de la toponímia, perquè saben de quina partida, camí o barranc es tracta. Per altra banda, tenim, com a principal inconvenient, que els «investigadors del país» no tenen una formació filològica universitària; per tant, això comporta que les transcripcions de les entrevistes sovint siguin irregulars perquè no segueixen un mètode científic, o bé que els enquestadors se cenyeixin estrictament al guió pautat i no vagin més enllà en el moment de dirigir l'entrevista. Un altre canvi adoptat afecta la importància de les transcripcions, que ja no les prenem com a suport principal, sinó que han esdevingut complementàries, com una guia; ara el suport principal és l'enregistrament (que de fet és completament fidel a l'entrevista). D'aquesta manera solucionem el punt d'inflexió que els enquestadors tenien amb les transcripcions i obtenim menys possibilitats d'error per haver-nos refiat massa del text escrit. I encara una altra variació: els últims anys s'estan entrevistant informants de totes les edats, sobretot perquè intentem adaptar-nos a l'estructura de la població. Si tenim un poble amb 15 habitants, no podem quedar-nos només amb els més grans perquè treballaríem amb poca representació. És cert que interessen primer els de més edat, òbviament perquè

la informació històrica que ens aporten sobre el territori és molt valuosa (així lliguem la dialectologia amb altres disciplines, com la història, l'arqueologia, la geografia...), però no podem oblidar que ens centrem principalment en el parlar local.

Des del projecte «Aixalda» mantenim dos objectius a llarg termini. Per un costat, volem ampliar el treball de camp més enllà del dialecte pallarès i aplicar aquesta metodologia als parlars gascons i aragonesos veïns, dins del territori del català nord-occidental. Per aquesta via pretenem obtenir un corpus més complet i, de passada, es poden treballar altres qüestions com el contacte entre llengües i els préstecs interdialectals. Fins ara el que fem és emmagatzemar entrevistes resultants d'altres estudis dialectològics que s'han portat a terme en aquestes zones, amb la intenció de formar un corpus més ampli, que ens serveixi per a l'estudi contrastiu, tot i que encara no s'ha organitzat un desplegament del treball de camp per tal de fer arribar l'«Aixalda» a un territori veí on ja no ens trobem parlants de pallarès. Per l'altre costat, esperem arribar a enregistrar les enquestes amb una càmera de vídeo en lloc d'una gravadora de veu digital; a priori pensem que d'aquesta manera hi guanyarem en els casos que l'informant té algun defecte de pronúncia perquè podrem visualitzar el moviment dels llavis i la boca i aconseguirem interpretar correctament aquella paraula que ens interessa, però que ens provoca dubtes. Ens podem trobar que la càmera incomodi l'informant i que aquest modifiqui el parlar cap a un nivell més formal o estàndard; en qualsevol cas convindria veure-ho a la pràctica i decidir si ens és útil o no aquest nou mètode.

La tasca que es desenvolupa actualment a l'Oficina de Llengua i Literatura de Ponent i del Pirineu consisteix a gestionar els materials que ens arriben, emmagatzemar-los perquè siguin accessibles en el moment de cercar-los i tractar-los per fer-los funcionals. Els «materials» són arxius d'àudio amb els enregistraments de les enquestes i les transcripcions, que arriben en documents de processadors de text o, de vegades, també impreses. Pel que fa a la gestió i l'emmagatzematge, tot el que ens arriba en paper passa a formar part del fons físic i tots els suports digitals ens serveixen per fer còpies de seguretat, encara que després també ho acabem arxivant. Totes les modificacions posteriors les apliquem sobre els arxius digitals. Els documents de text s'unifiquen en un format estàndard, procurem que es puguin obrir en qualsevol ordinador i que en el seu interior mantinguin un mateix estil. A més a més, hi afegim marques de temps perquè hi hagi una correspondència entre l'entrevista i la transcripció; volem deixar-ho tot ben fàcil per treballar-hi després. Els arxius d'àudio també s'han d'unificar en el format, perquè de vegades la gravadora de veu els ha desat en formats diversos. Quan han sigut tractats, resten tots amb l'extensió .mp3 i se'ls ha aplicat una neteja de soroll en la mesura que s'ha pogut. Per últim, fem una recollida de la toponímia menor que apareix en les entrevistes i la dessem en un llistat, a banda de les transcripcions i les enquestes.

Els programes informàtics que fem servir per gestionar i tractar aquests materials són OpenOffice (per a l'edició de textos), Audacity (per a la reproducció i edició d'àudios), Switch (per a convertir-los en .mp3) i SyncBack (per a les còpies de seguretat). De vegades, també necessitem alguns connectors per a formats d'àudio molt particulars que, si no fos així, no podríem reproduir, però en qualsevol cas sempre es tracta de programari lliure.

El projecte «Aixalda» ha donat fins al dia d'avui i per al Pallars Sobirà més de 100 entrevistes realitzades en 35 poblacions que tenen com a mínim una hora de durada cadascuna. En termes de volums digitals, estem parlant de 6 Gb d'mp3 només per al Pallars. I augmentant.

CARME VALLÉS / NOÈLIA MOTLLÓ
Universitat de Lleida